

स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन
कृषि विभाग

सोयाबिन दृष्टीक्षेप

श्री. एस. एम. तोटावार
प्रकल्प संचालक, आत्मा तथा
जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, वाशिम
(नविन प्रशासकिय ईमारत, दुसरा मजला रुम नं. 209, 210,211,212)
फोन नं 07252 – 235813, ईमेल- dsaowashim@gmail.com

सोयाबीन (Soybean)

- ❑ शास्त्रीय नाव - Glycine max
- ❑ इंग्रजी नाव — Soybean “Miracle bean”/wonder beans
- ❑ ही मुळातील पुर्व आशियातील कडधान्य गटातील वनस्पती असुन या पिकाच्या मुळावर गाठी असतात या गाठीचे काम हवेतील नत्र वायु शोसुन घेऊन झाडासाठी पुरवितात या गाठीस नत्र गाठी असे म्हटले जाते, व पिकासाठी लागणारे 60 ते 75 टक्के (18 ते 22.5 किलो/हेक्टर) नत्र या गाठीपासुन पिकास पुरविले जाते.
- ❑ सोयाबीन हे पाच हजार वर्षांपूर्वीचे पिक आहे.
- ❑ सोयाबीनचा उगम चायना देशात झाला असुन जगात 35 पेक्षा जास्त देशामध्ये सोयाबीन पिक घेतले जाते.
- ❑ सोयाबीनमध्ये 48 टक्के प्रथिने असुन 16 ते 21 टक्के तेलाचे प्रमाण आहे.
- ❑ सोयाबीन हे जरी कडधान्य गटातील वनस्पती असले तरी सोयाबीन पासुन मिळणा-या तेलामुळे या पिकाला तेलबियातही गणले जाते.
- ❑ सोयाबीन निर्यात करणारे देश अमेरीका, ब्राझील व अर्जेटीना असुन आयात करणारे इरान, चायना व युरोपीयन युनिअन ही देश आहेत.

जगातील सोयाबीन निर्यात करणारे प्रमुख देश व मिळणारे उत्पन्न व निर्यातीची टक्केवारी सन 2021

अ.क्र.	जगातील सोयाबीन निर्यात करणारे प्रमुख देश	निर्यातीपासुन मिळणारे उत्पन्न (बिलीयन डॉलर)	निर्यातीची टक्केवारी
1	ब्राझील	38.6	49.5
2	अमेरीका	27.5	35.3
3	पराग्वे	3.0	3.80
4	अर्जेटीना	2.7	3.40
5	कॅनडा	2.5	3.2
6	भारत	19.98 (मिलीयन डॉलर)	0.02

- सोयाबीनचा 85 टक्के वापर सोया केक व सोयाबीन पासून तयार झालेल्या उपपदार्थांवर केला जातो व 10 ते 12 टक्के सोयाबीन प्रक्रिया न करता खाद्य म्हणून वापरले जाते.
- सोयाबीनमध्ये पिस्टमय पदार्थ कमी असल्यामुळे मधुमेहाच्या रुग्णासाठी उत्कृष्ट आहार.
- सोयाबीनचा वापर पेनीसीलीन, स्ट्रेप्टोसायक्लीन, टेट्रासायक्लीन व इरॅथ्रोमाईसीन इत्यादी जैविके तयार करण्यासाठी केला जातो.
- सिंगापुर, हॉंगकॉंगसह आशियातील बहुतेक सर्व देशांमध्ये रोजच्या आहारात सोयाबीनचा उपयोग केला जातो व फंक्शनल फुड म्हणून जगभरात प्रसिद्धी.
- सन 2021- 22 या वर्षात जगात ब्राझील 144.00 दशलक्ष मे. टन, अमेरिकेत 119.88 दशलक्ष मे. टन, अर्जेन्टीनीया 52.00 दशलक्ष मे. टन, चायना 19.00 दशलक्ष मे. टन, पराग्वे 10.5 दशलक्ष मे.टन, कॅनडा 6.04 दशलक्ष मे.टन व भारतात 11.20 दशलक्ष मे. टन एवढे उत्पादन सोयाबीन उत्पादन झालेले आहे.
- जगामध्ये सन 2021-22 मध्ये उत्पादित होणाऱ्या एकूण सोयाबीन उत्पादनापैकी ब्राझील 37.35 टक्के व अमेरीका 31.10 टक्के, अर्जेन्टीना 13.50 टक्के, चायना 4.93 टक्के व भारतात 2.90 टक्के सोयाबीनचे उत्पादन होते.

अन्य देश सोयाबीन उत्पादकतेत भारताच्या पुढे असण्याचे प्रमुख कारणे खालिलप्रमाणे आहेत

- भारतामध्ये सोयाबीन पक्वतेसाठी 90 ते 105 दिवस लागतात तर अमेरीका, ब्राझील व अर्जेटीना या देशात सोयाबीन पक्वतेचा कालावधी हा 150 ते 160 दिवसाचा आहे.
- अमेरीका, ब्राझील व अर्जेटीना या देशामध्ये प्रामुख्याने जनुकीये सुधारीत (जी.एम.) सोयाबीनची (तणनाशक प्रतिकारक) वाणाची लागवड केली जाते.
- अमेरीका, ब्राझील व अर्जेटीना देशात हजारो हेक्टर क्षेत्रावर सलग लागवड केली जाते.
- पेरणी, फवारणी व काढणी इत्यादी कामे यंत्राद्वारे केली जातात.
- रोग व किडीच्या प्रादुर्भावाबाबत प्रभावी पुर्व अनुमान प्रसारीत करणारी यंत्रणा उपलब्ध असते.
- रोग व किडीच्या बंदोबस्तासाठी लहान विमानाद्वारे/ड्रोनद्वारे फवारणी केली जाते.
- रासायनीक खते व सुक्ष्म अन्नद्रव्याचा संतुलीत वापर केला जातो.

सोयाबीनचे मुख्य उपयोग

□ **अन्नपदार्थ (Feed)** – पोल्ट्री खाद्य, पशुधन खाद्य, वराह खाद्य, मासे खाद्य व इतर पाळीव प्राणी इ.

□ **खाद्यपदार्थ (SoyaFlour)** –

अ) खाद्य उपयोग - सोया मिल्क, टोफु, बेकरी उत्पादने, नुडल्स, मांस उत्पादन, मिठाई इ.

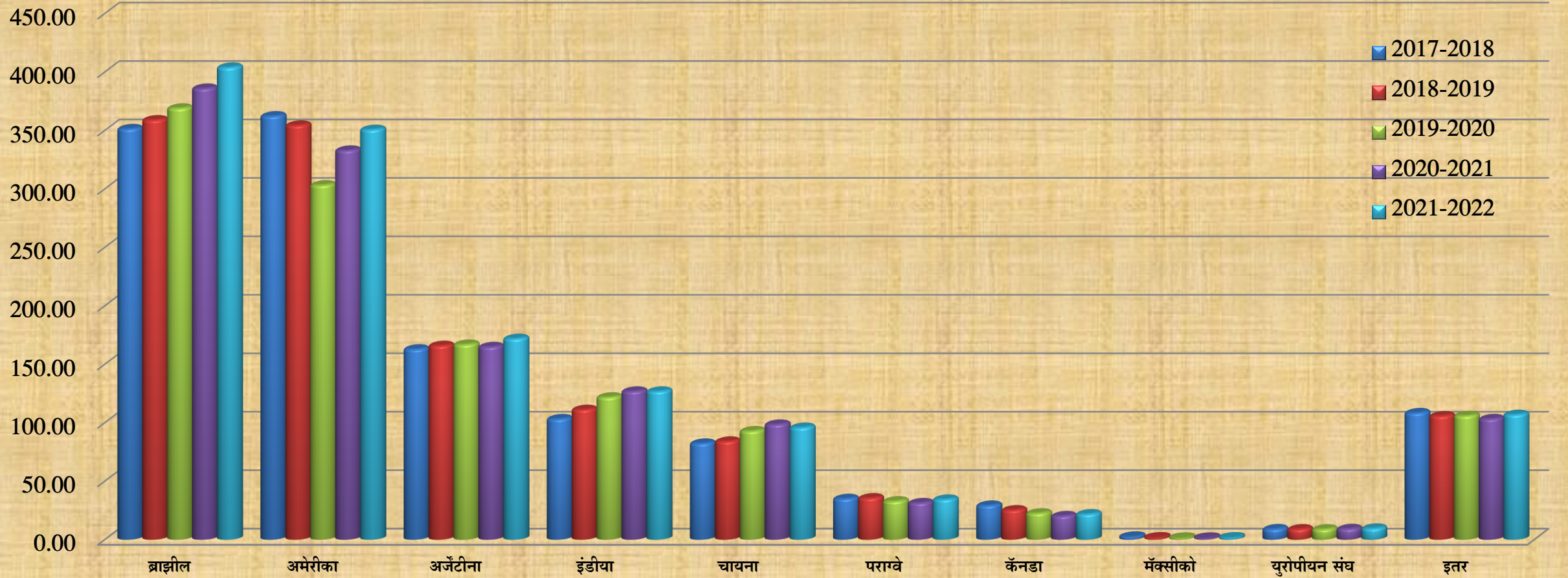
ब) औद्योगिक उपयोग – अॅडेजिव, प्लायवुड, किटकनाशक व तणनाशक उत्पादने, रंग, अॅन्टीबायोटीक्स, बियर इ.

□ **सोया तेल (Soybean Oil)** -

अ) खाद्य उपयोग – स्वयंपाकात वापरण्यात येणारे तेल, कॉफी, व्हाईटनर, क्रिमर इ.

ब) तांत्रिक उपयोग – जंतुनाशक, विद्युत इन्शोलेशन, किटकनाशक, तणनाशक, बुरशीनाशक, साबन व बॉयोडीझल, वर्तमानपत्र, इमारत बांधकाम साहित्य निर्मिती, कॅन्डल, रेफ्रीजेरेटर, चप्पल उत्पादनात इ.

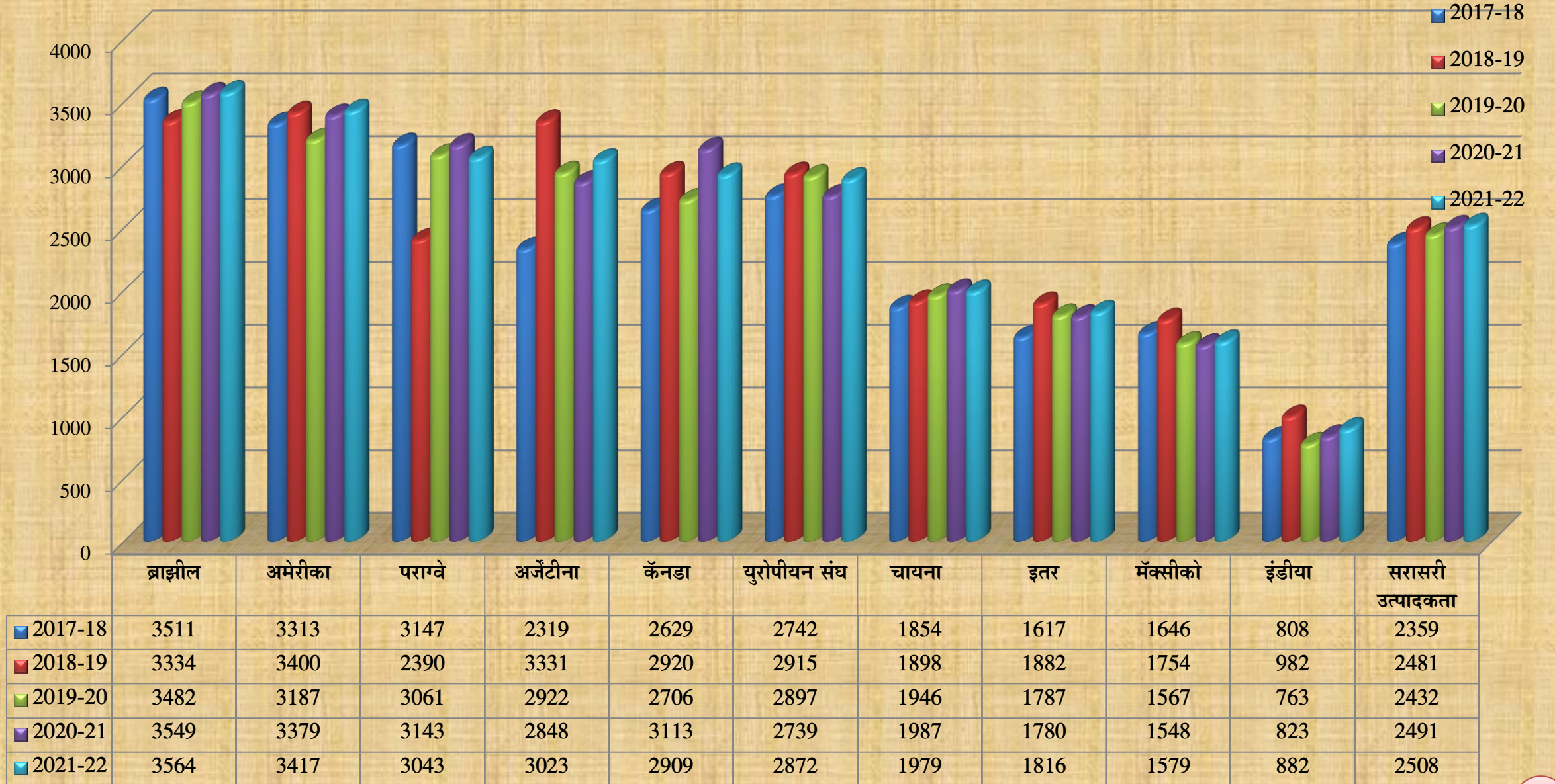
सन 2017-18 ते 2021-22 पर्यंत जगातील प्रमुख देशाचे सोयाबीन पिकाखालील क्षेत्र लाख हेक्टर

वर्ष	ब्राझील	अमेरीका	अर्जेटीना	इंडीया	चायना	पराग्वे	कॅनडा	मॅक्सीको	युरोपीयन संघ	इतर	एकुण
2017-2018	351.47	362.41	163.00	103.34	82.43	35.10	29.35	2.63	9.26	108.52	1247.51
2018-2019	359.03	354.46	166.02	111.30	84.13	35.65	25.40	1.91	9.15	105.88	1252.91
2019-2020	369.04	303.32	167.01	121.89	93.01	33.00	22.71	1.50	9.03	106.07	1226.57
2020-2021	386.02	333.08	165.03	126.97	98.64	31.50	20.40	1.55	9.40	103.38	1275.98
2021-2022	404.04	350.85	172.01	126.98	96.01	34.51	22.00	1.90	9.75	107.05	1325.10

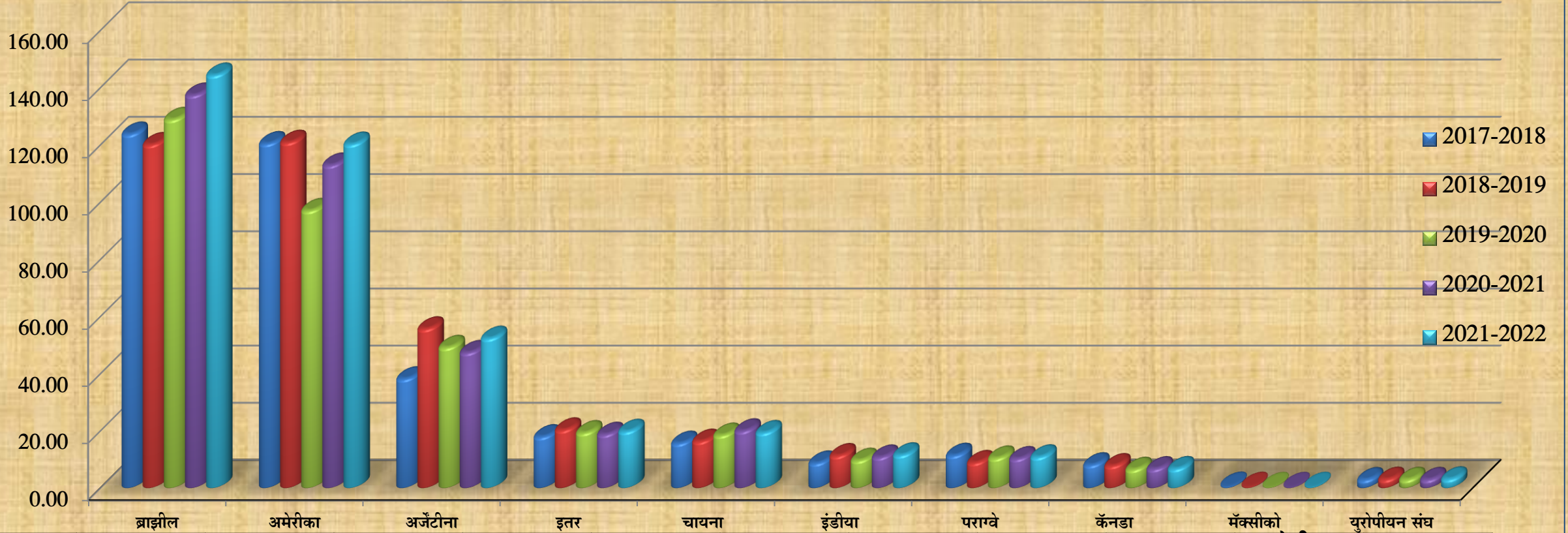
सन 2017-18 ते 2021-22 पर्यंत जगातील प्रमुख देशांचे सोयाबीन उत्पादकता किलो / हेक्टर

किलो

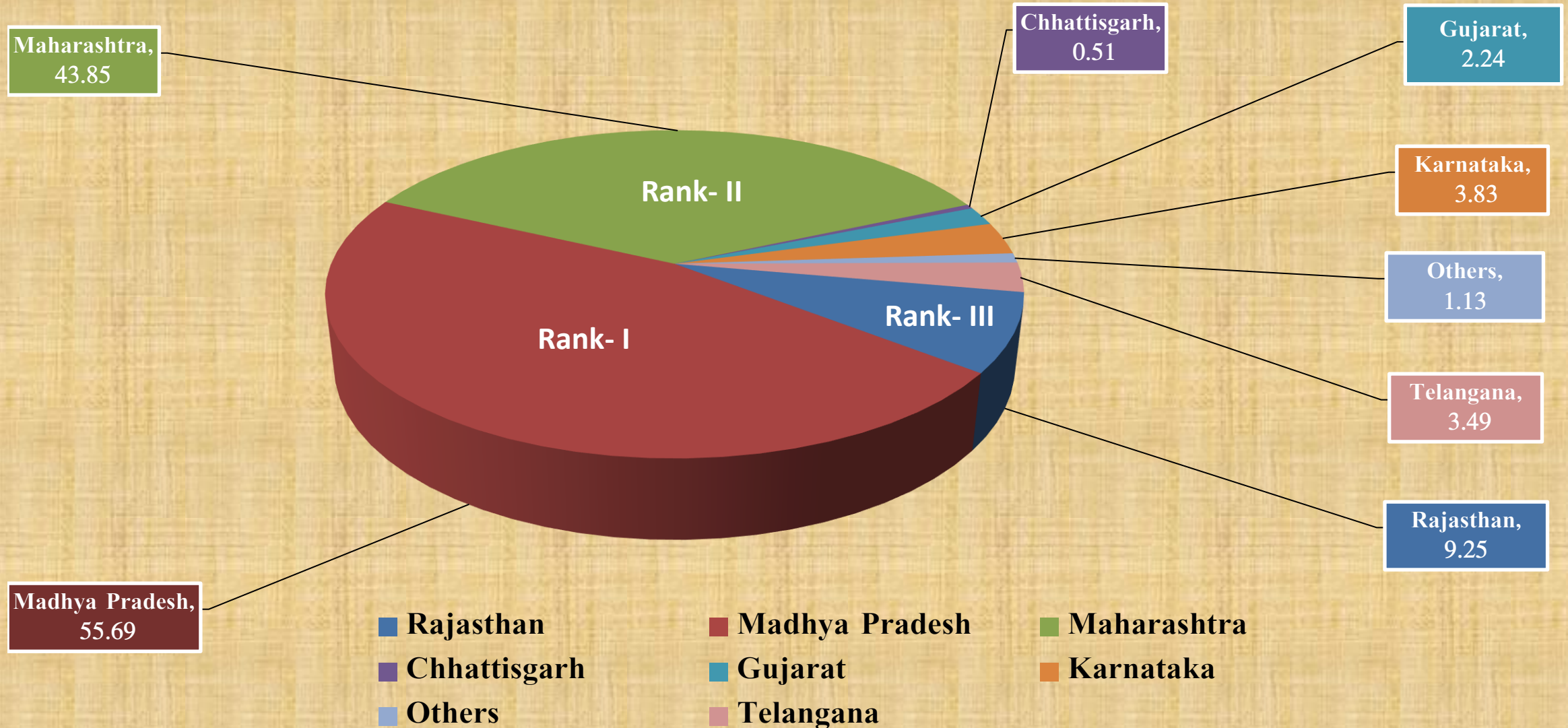

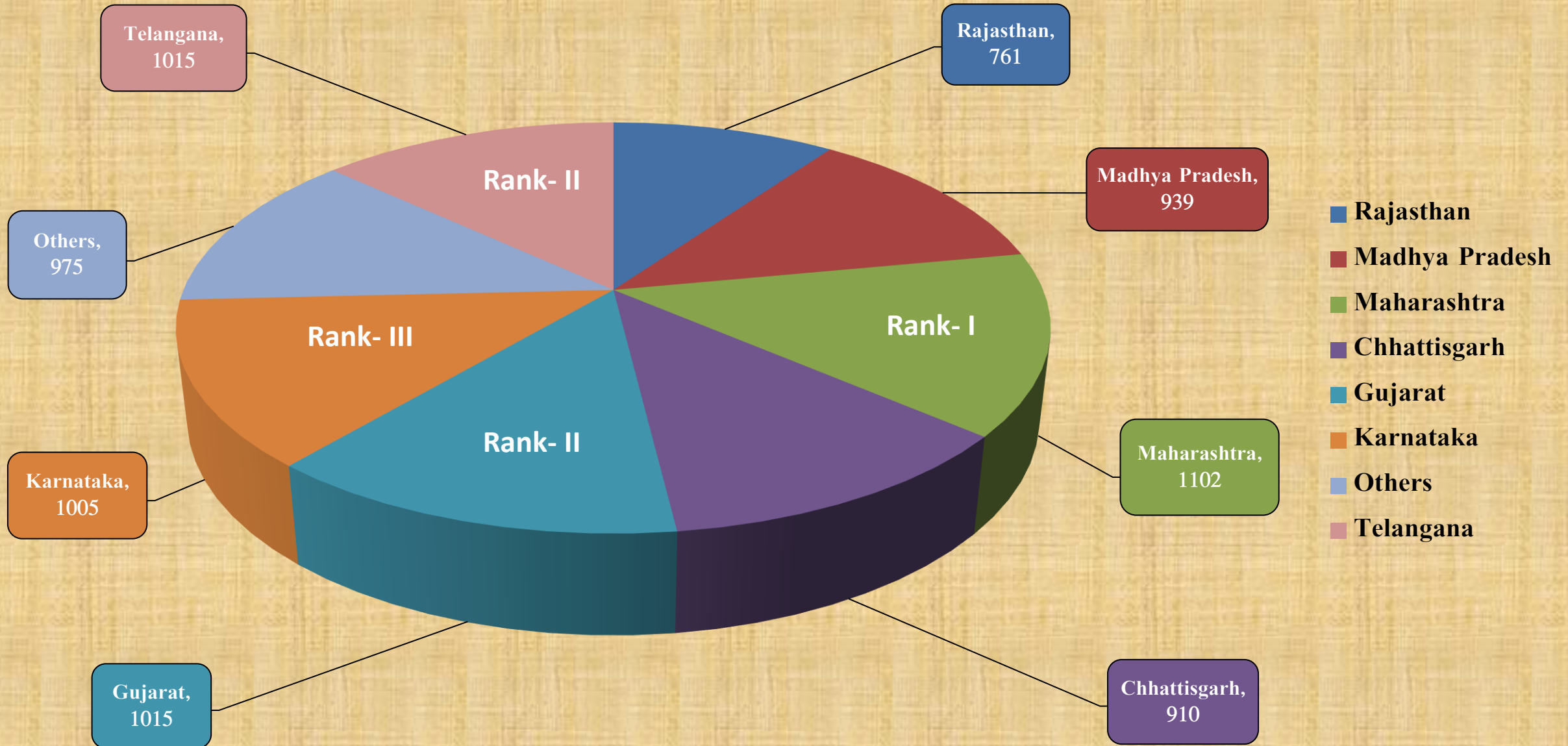
सन 2017-18 ते 2021-22 पर्यंत जगातील प्रमुख देशाचे सोयाबीन उत्पादन दशलक्ष मेट्रीक टन

भारतातील राज्यनिहाय सोयाबीन पिका खालिल पेरणी क्षेत्र (लाख हेक्टर) (खरीप 2021)

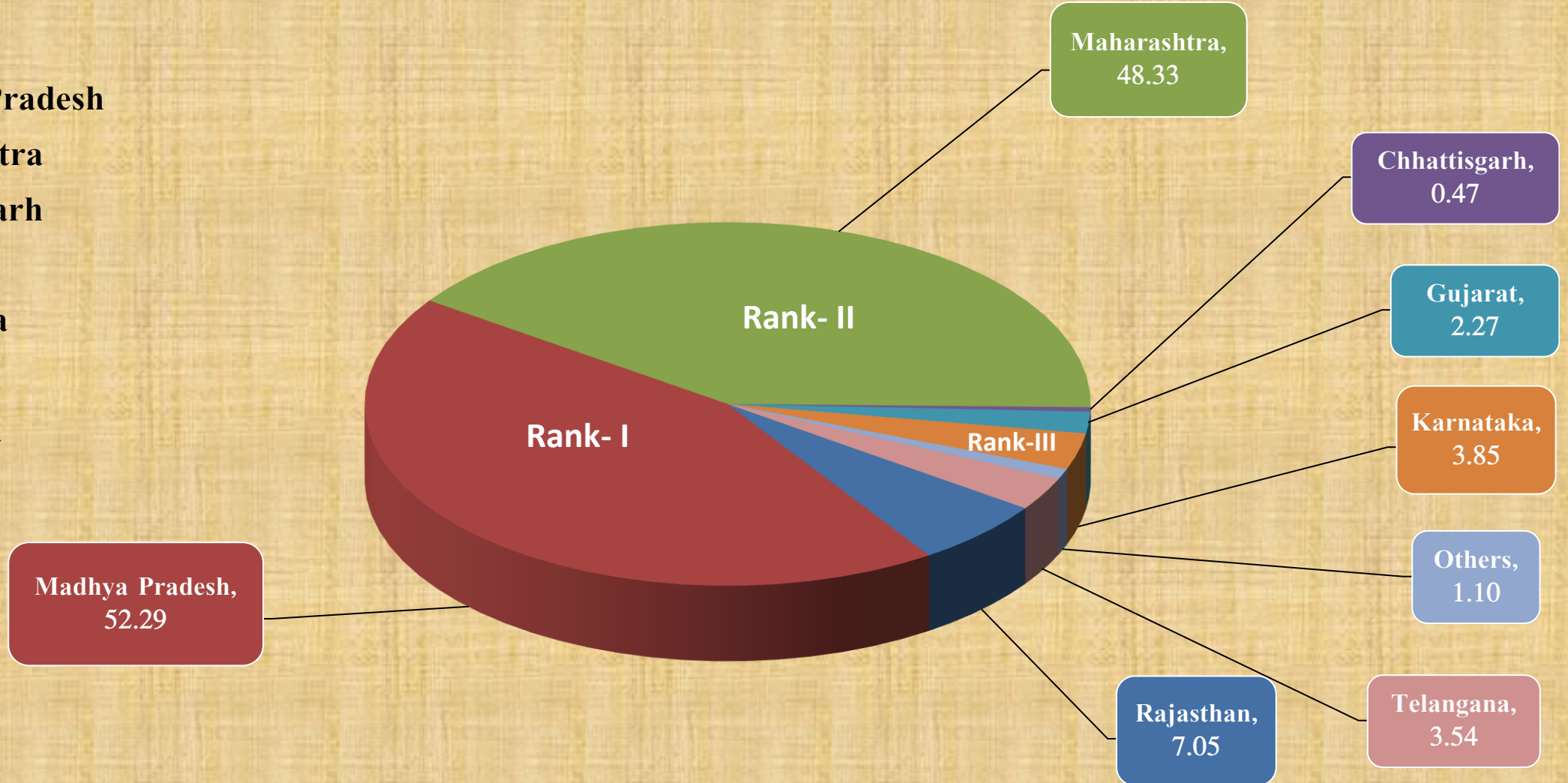
भारतातील राज्यनिहाय सोयाबीन पिका खालिल उत्पादकता (किलो) (खरीप 2021)

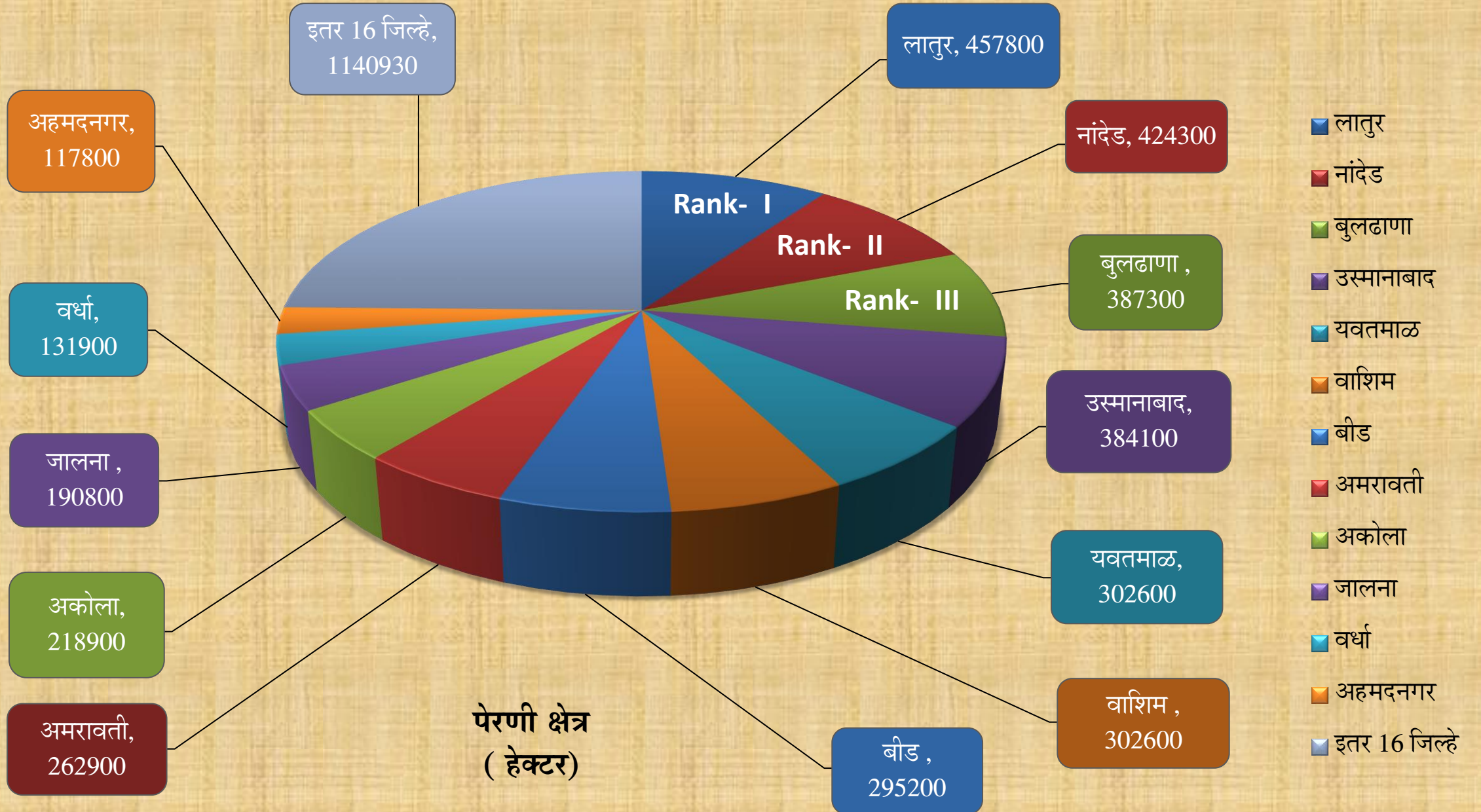
भारतातील राज्यनिहाय सोयाबीन पिका खालिल उत्पादन (खरीप 2021)

अपेक्षित उत्पादन(लाख टन)

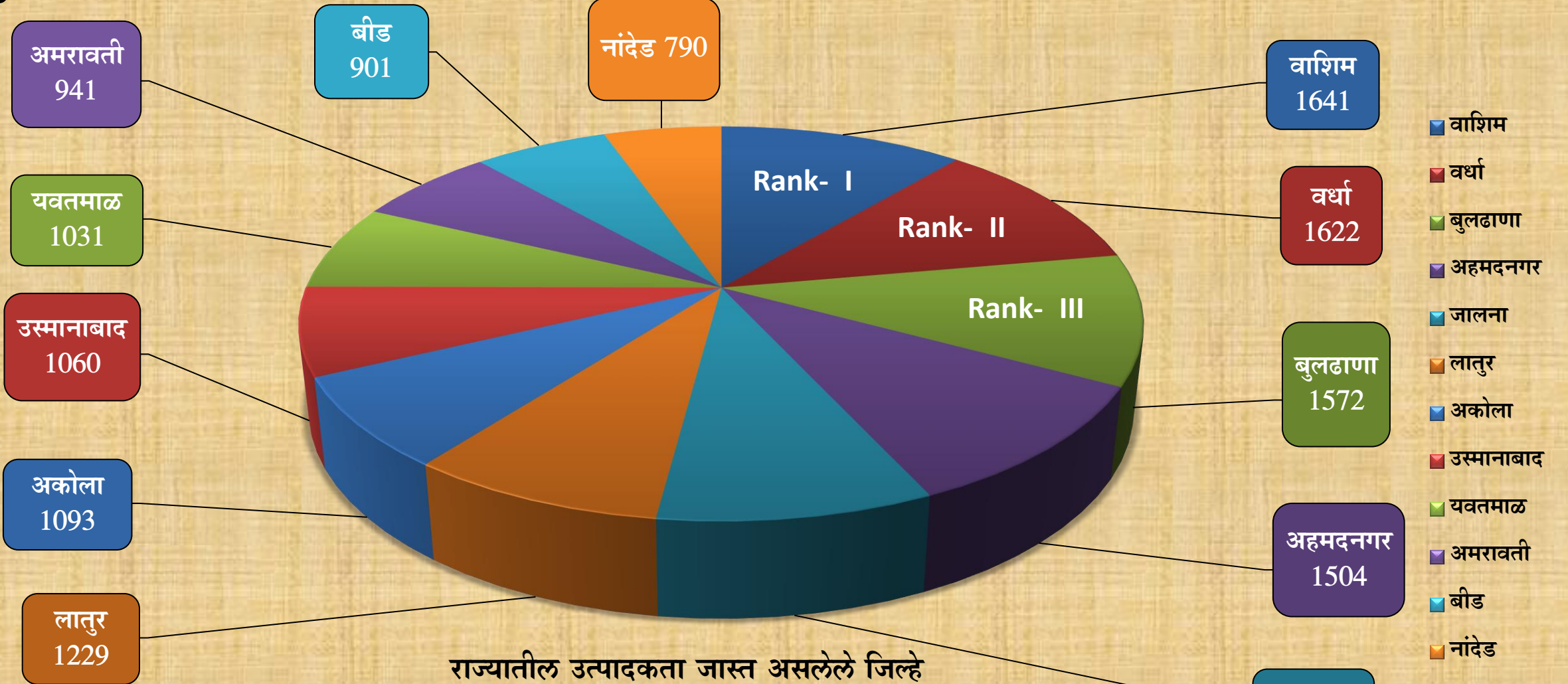
- Rajasthan
- Madhya Pradesh
- Maharashtra
- Chhattisgarh
- Gujarat
- Karnataka
- Others
- Telangana

महाराष्ट्रातील जिल्हानिहाय सोयाबीन पिकाखालील क्षेत्र (खरीप 2021)

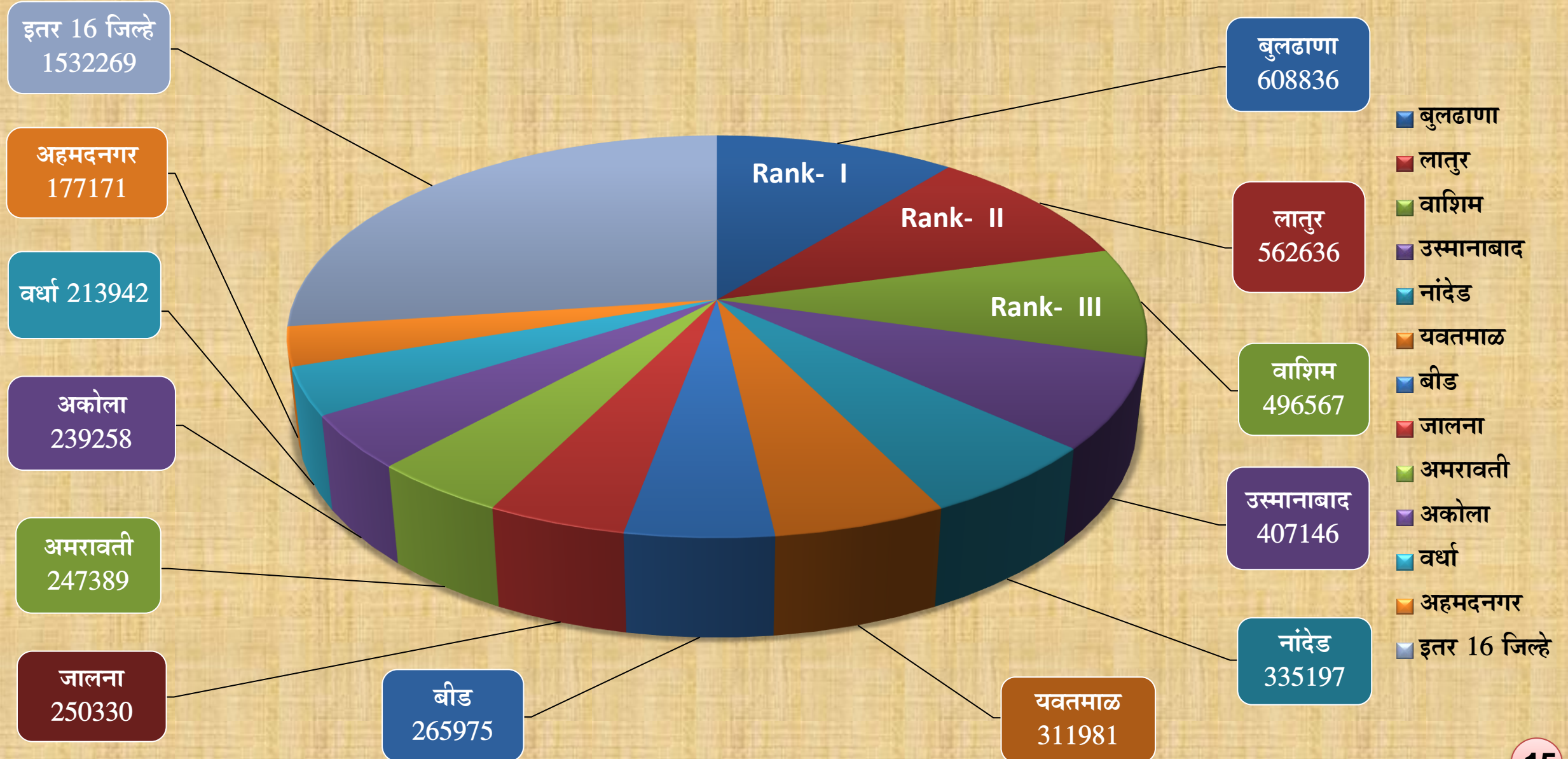
महाराष्ट्रातील जिल्हानिहाय सोयाबीन पिकाखालील उत्पादकता (किलो/हेक्टर) (खरीप 2021)

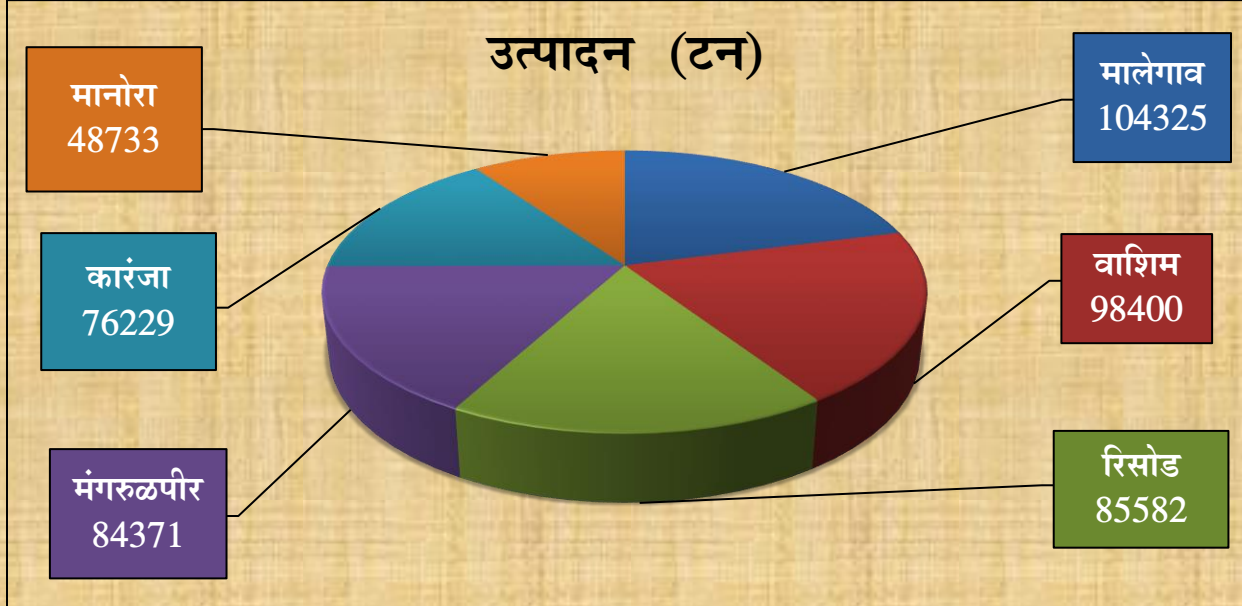
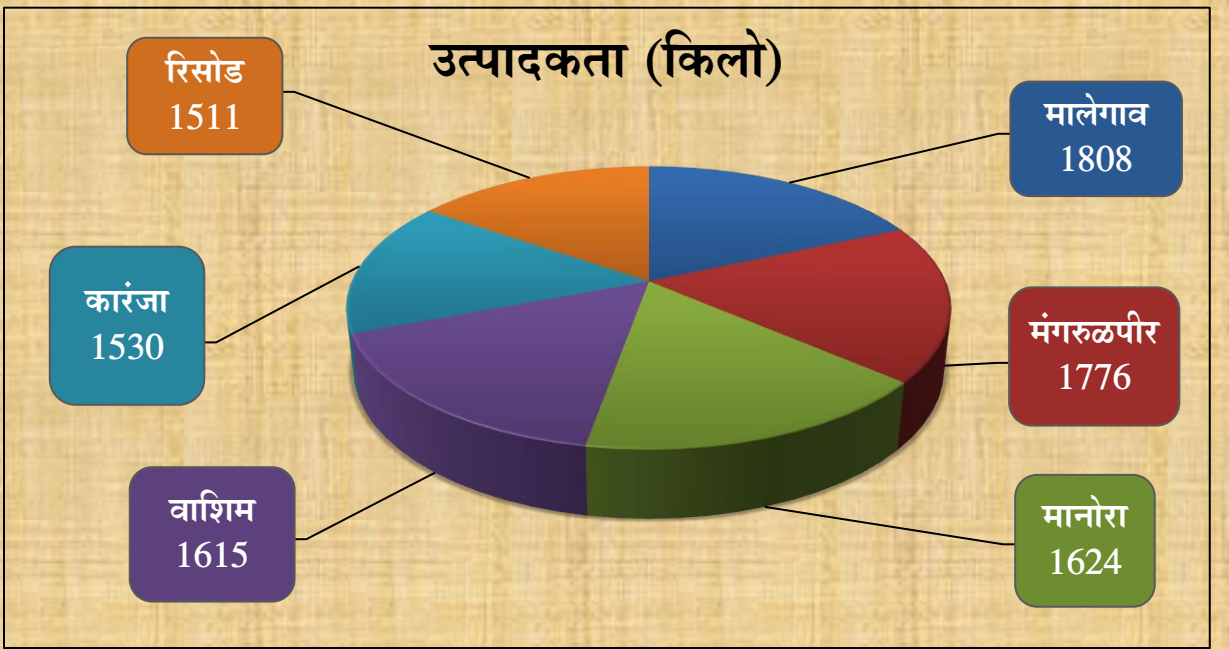
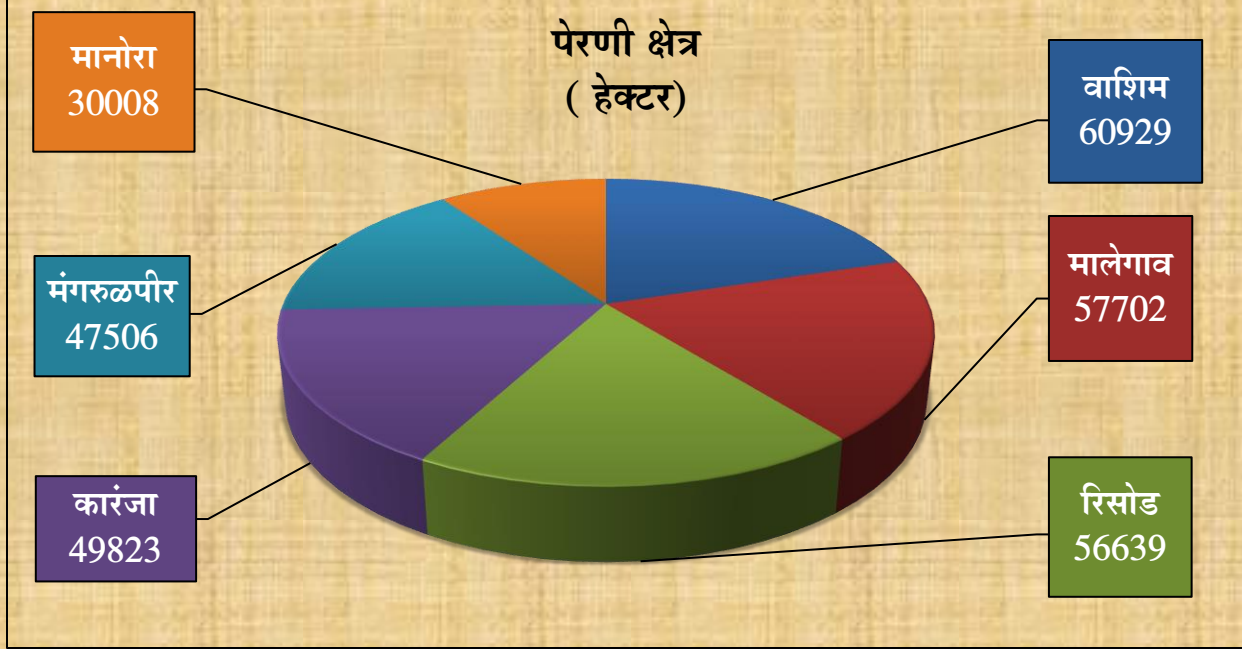
राज्यातील उत्पादकता जास्त असलेले जिल्हे

Rank- I	—	पुणे 2428 (36200 हे.)
Rank- II	—	सातारा 2402 (74800 हे.)
Rank- III	—	कोल्हापुर 1852 (41000 हे.)

महाराष्ट्रातील जिल्हानिहाय सोयाबीन पिकाखालील उत्पादन (टन) (खरीप 2021)

वाशिम जिल्हा तालुकानिहाय सोयबीन पिका खालिल क्षेत्र, उत्पादन आणि उत्पादकता (खरीप 2021)

तालुका	पेरणी क्षेत्र (हेक्टर)	उत्पादकता (किलो)	उत्पादन (टन)
वाशिम	60929	1808	104325
मालेगाव	57702	1776	98400
रिसोड	56639	1624	85582
कारंजा	49823	1615	84371
मंगरुळपीर	47506	1530	76229
मानोरा	30008	1511	48733
जिल्हा	302607	1641	497640

धन्यवाद !

